

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

ČESKÁ
ŠKOLNÍ
INSPEKCE

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Definice metakognice ve čtení

Metakognice v oblasti čtení spočívá v povědomí o řadě vhodných strategií při zpracovávání textů za určitým cílem a v dovednosti tyto strategie využívat. Při učení se z textů je potřeba, aby čtenáři při svém čtení zaujali aktivní roli a vyvozovali závěry, doplňovali mezery v informacích, vytvářeli makrostruktury (formulace širokosáhlé struktury textu) a rozvíjeli myšlenky. Předpokladem zapojení se do těchto strategických aktivit je povědomí o textové struktuře a o tom, jak nám pomáhá při porozumění textu. Je důležité strategicky využít jak vědomosti o jazyce a textech, tak i znalosti o daném tématu, a to za účelem: identifikovat relevantní informace, výběrově si znovu dosadit předchozí informace poskytnuté v textu, získat či opětovně vydobýt informace z dlouhodobé paměti, či provést všechny tyto tři úkoly (Baker & Brown, 1984; Borkowski & Turner, 1990; Körkel & Schneider, 1992). V rámci toho je třeba porozumět různým požadavkům na zpracování, které se pojí s různými druhy úloh, a tomu, jak toto porozumění využít v praxi.

Celkově mohou být kognitivní a metakognitivní vědomosti, které se týkají obecného využití kognitivních strategií a zvláště pak čtenářských strategií, definovány jako mentální či behaviorální činnosti, které jedinci pomáhají dosáhnout kognitivních cílů při učení. Tyto strategie zpravidla vyžadují hodně úsilí a jsou potenciálně vědomé a ovladatelné (Flavell, Miller, & Miller, 1993). Čtenář je např. možné učít, aby si v průběhu čtení kladl otázky o čteném textu. Tyto otázky jsou různorodé a zjišťují proč, co, jak, kdy či kde. Tím, že si čtenář klade tyto otázky a pokouší se na ně odpovědět, přistupuje ke zpracovávání textu aktivněji. Jinými strategiemi, které se hodí pro různé účely čtení, jsou různé formy zdůrazňování a shrnování důležitých informací v textu (rozpoznání hlavních myšlenek), průběžná kontrola míry porozumění a autoevaluace a řada různých přístupů k vypořádání se s obtížností textu (objasňování).

Měření metakognice při čtení v šetření PISA

Koncept čtenářské gramotnosti v šetření PISA obsahuje širokou škálu textů, kontextů a přístupů ke čtení, jejichž cílem je pokrýt co možná největší množství situací, ve kterých je čtení pro jedince a společnost ve 21. století důležité. Konstrukt metakognice a položky, které byly navrženy pro využití v šetření PISA 2009, se zaměřují specificky na čtení za účelem učení se – tedy na čtení v situaci vzdělávání (viz *vzdělávací texty pod situacemi*).

Ten, kdo přiměřeně využívá konkrétní strategii, by měl mít určité metakognitivní vědomosti o této strategii, a pokud někdo tuto strategii nevyužívá, předpokládá se, že je méně poučený. Jinými slovy, byla identifikována korelace mezi žádoými metakognitivními znalostmi a efektivním využíváním příslušných strategií. Metakognitivní znalosti jsou předpokladem promyšleného a strategického učení. Není proto překvapující, že byly nalezeny konzistentní a významné vztahy mezi metakognitivními vědomostmi, strategickým chováním v průběhu zpracování textu a pamatováním si přečteného textu (např. Baker & Brown, 1984; Borkowski & Turner, 1990; Körkel & Schneider, 1992). Vztah mezi metakognitivními vědomostmi a porozuměním textu v dané situaci je však ještě ovlivněn aktuální motivací žáků ke čtení a k tomu, aby do této činnosti investovali své úsilí.

Na základě empirických důkazů lze tvrdit, že existuje korelace mezi patřičnými metakognitivními znalostmi a efektivním využitím souvisejících strategií na jedné straně a čtenářskými dovednostmi na straně druhé. V Německu byl žákům, kteří se zúčastnili šetření PISA 2000, předložen výzkumný nástroj měřící metakognitivní znalosti o porozumění textu. S jeho pomocí byla nalezena korelace $r = 0,51$ mezi celkovou škálou čtenářské gramotnosti a rozsahem metakognitivních znalostí žáků (Artelt, Schiefele, & Schneider, 2001). Výzkum vycházející z šetření PISA 2003, ve kterém byl tento postup rovněž uplatněn, odhalil podobnou korelaci mezi metakognitivními znalostmi a čtenářskou